

Amik Annamária – György Andrea

SZEKTA ÉS SZÍNHÁZ

RAKOVSZKY ZSUZSA: *AZ IDŐK JELEI*. MAGVETŐ, BUDAPEST, 2022.

GyA: A történelmi regények olvasása közben óhatatlanul elgondolkodom azon, hogy vajon milyen arányban keveri a szerző a tényeket a fiktív elemekkel. *Az idők jelei* tudatosan irányítja erre a kérdésre a figyelmünket. Rakovszkynál ugyanis nemcsak a cselekmény, de a beemelt versek és a főszöveg dialógusa is megnyitja tények és fikció keveredésének izgalmas, posztmodern játékterét.

AA: Rég olvastam ennyire jól megírt, mélyreható, letehetetlen regényt. Azt hittem, Darvasinak a *Magyar Sellőjét* nem lehet túlszárnyalni a dikta-tórikus hatalom letaglózó ábrázolásában.

GyA: Nagy élvezettel olvastam a regényt megszakító verseskrónika-részleteket. Állítólagos szerzőik a tizenhatodik századi Hermann von Kerssenbroch és korabeli ismeretlen anabaptista költők. Von Kerssenbroch reneszánsz kori tudós költő volt, akinek legismertebb irodalmi műve éppen a münsteri anabaptisták történetét dolgozza fel, de mivel Rakovszky sem forrást, sem a fordító(k) nevét nem adja meg, feltámad bennünk a gyanú, hogy ezek pszeudo-szövegek. A prózaíró és a költő Rakovszky Zsuzsa tehát együtt van jelen ebben a könyvben, szép összhangot alkotva.

AA: A totalitarizmus finom kritikáját látom meghúzódni amögött, hogy Rakovszky az újrakeresztelődőket bíráló Kerssenbroch mellett védőügyvédként megszólaltatja az ismeretlen anabaptista költőket is.

GyA: A szerepversek a történelmi hangulat megteremtésén túl egyszerre viszik előre és értelmezik egy utólagos nézőpontból a történetet.

AA: Az első személyben megszólaló narrátor maga is gyakran él a prolepszis eszközével, egyértelmű, hogy következtetései már feldolgozott élmények.

GyA: A szerepversek ugyanakkor ironikusan kiforgatják, nem pedig biztosítják a történelmi hitelességet, és arra figyelmeztetnek, hogy alapvetően fikciót, nem dokumentumregényt olvasunk. Ezt a jelzést komolyan is

vettem, aztán később rátaláltam a vesztfáliai anabaptistákra, akik valóban kikiáltották Új Jeruzsálem királyságát Münsterben. Így kiderült, hogy az alaptörténet nem fikció eredménye, sőt, pontosan dokumentált események alapján született. És ez a regény nem íródhatott volna meg a huszadik századi közép-kelet-európai kommunista diktatúra tapasztalata nélkül. Orwell *1984* című klasszikusa ugyanúgy irodalmi előzményének tekinthető, mint Kemény Zsigmond *A rajongója*, amellyel nemcsak a vallási fanatizmus tematizálása, hanem a szereplők jellemzésének lélektani mélysége is összekapcsolja.

AA: *Az idők jeleivel* ellentétben a münsteri lázadás másik kortárs szépirodalmi feldolgozása, Richard Powers *Orfeo* című regénye mellőzi a közösségi szempontot, hiszen az amerikai író olyan kultúrában él és alkot, amelynek nincs történelmi tapasztalata a politikai terrorról. Így az anabaptistákról operát író főszereplője inkább a teokrácia vezetőinek tudatába kísérel meg behatolni, az ostrom ehhez csupán háttérrel szolgált.

GyA: *Az idők jeleit* viszont úgy szerkesztették meg, hogy a főcselekmény az összes mellékszálal összesodorva a hatalmas nagy jelenet, Münster városának végső ostroma felé haladjon, annak ellenére, hogy ennek az összecsapásnak a kimenetele már az elején világosan körvonalazódik. A farsang érkezését jelző bábu, Karnevál Hercegének díszes bevonulása, majd pere és máglyahalála előre jelzi Leydeni János király tündöklését és bukását. Vagyis ezt a regényt lehetetlen elszpojlerezni, mert nem a történet vége a fontos, hanem annak az útnak a bemutatása, amelyen az események drámai sodrása a végkifejlethez vezet. Téged mivel szólított meg ez az aránylag távoli múltba, a reformáció korába helyezett regény?

AA: Huszonegyedik századi, emberjogi szemléletű olvasóként a szomszédban zajló, teokratikus érvekkel is támogatott háború kritikáján túl relevanciáját leginkább abban látom, ahogyan megrajzolja a totalitárius rendszer fokozatos kialakulását. Hogy miért fajul a püspöki visszaélésekkel szembeni legitim panasz kényuralommá, nem tudni, de a módszertana világos: egyik fő eszköze a valóság ideologikus torzítása. És ideológián itt azt a szemléletet értem, amely az egyéni, lelkiismereti szabadság kiiktatásával kollektív jólétet ígér. A hit mércéje többé nem annak személyes gyümölcse, hanem a prófétához való hűség, a körülötte kialakult közösséghez való tartozás. Nem véletlen, hogy amint rámutattál, Rakovszky nem a történet végének várható izgalmával ragadja meg az olvasót, hanem éppen az odavezető útnak a bemutatásával.

GyA: Akárcsak manapság, a megidézett történelmi korban is az értékek radikális átrendeződése ment végbe. A szerző érzékenyen tapint rá arra, hogy a hagyomány megrendülésének zűrzavarában megvetik a lábukat a szélsőséges, akár vallási vagy vallási köntösbe öltöztetett ideológiák.

AA: A király elődjét, Matthysont, mint minden magára adó diktátort, az kergeti örületbe, hogy nem tudja teljes mértékben irányítani alattvalói gondolatait. Éppen azokra az újrakereszteltekre gyanakszik leginkább, akik az ő kényszerítésére cselekedtek saját meggyőződéseik ellen – a diktátorok 22-es csapdája.

GyA: Úgy tűnik, hogy Rakovszkyt különösen foglalkoztatják a szekták, gondoljunk a *Célia* című regényére, ahol a mai Magyarországon élő címszereplő önként választja az egyéni szabadságát korlátozó szektáriánus közösség „biztonságát”.

AA: A radikalizáció folyamatának vizsgálatát itt kiterjeszti a közösségre és részben a korszakra is. A hatalmat idegenek segítségével szilárdítják meg, más városokból várnak támogatást.

GyA: Az olvasás során felvetődik az a kérdés is, hogy miféle lelki szükségletek vezethettek oda, hogy a szereplők, Münster város lakói, ezek a munkamániás, két lábbal a földön élő tisztességes polgárok, akikről már a beköszöntő vers is azt írja, hogy: „iparkodóak és szorgalmasak... gyakran éri őket munkálkodva az este”, bedőltek az álpróféták egyre hajmeresztőbb tanításainak, és maguk is vallási fanatikusokká válva közreműködtek a diktatúra kiépülésében és fenntartásában?

AA: Rakovszky nem általánosít. Maradnak még mérsékelt münsteriek, akik nem tartják Istentől valónak a rend millenarista felforgatását. Ráadásul az újrakereszteltek sem mind megtévesztett emberek. Vezetőik közül sokan tudatosan foltozzák a valóság kőszikláin zátonyra futó szektás álmot, mint a nők a szétágyúzott várfalat. Rothman, a mozgalom egyik ideológusa egy színpadias álgyógyulási jelenet megrendezésétől sem riadna vissza. A valóság hamisításával illusztrálják Hannah Arendt megállapítását, miszerint a totalitárius uralom ideális alattvalói nem a szélsőséges meggyőződéseket őszintén vallók, hanem azok, akik számára megszűnik a tapasztalat valósága és az igaz-hamis közötti különbségtétel. Érdekes, hogy Liza sem tanult ember, mégis a pékből, vándorkomédiás szabósegédből átvedlett profétákat „afféle közönséges népeknek” tekinti. Nem mondja ki, de érezhető, hogy szerinte a lelki minőséget nem a társadalmi pozíció adja. Hanem mégis mi?

GyA: A regény ezekre a kérdésekre nem ad válaszokat, de elgondolkodtat arról, hogy mennyire kiismerhetetlen és esendő az ember. Azt, hogy

a hatalomvágy milyen erősen munkál bennünk, és a megadatott hatalom mennyire személyiségtorzító hatású, a „király”, Leydeni János sorsa is illusztrálja, akinek uralkodása kegyetlenül csúfos véget ér. A regény nem demonizálja a diktátort, „ő sem volt rosszabb, mint sokan mások, csak éppen véletlenül igen magas polcra került” – summázza az öreg Betha.

AA: A próféta Lizával folytatott *pillow talk*jából, azaz monológiájából derülnek ki a magával hordozott lelki sérülései. Liza maga is gyermekkori abúzus áldozata, és ezen a kapun könnyedén bejuthatnak a szívbe a lélek vadászok. A prédikációt hallgató tömeg erőteljesen vizuális hatású leírása is kiemeli az emberben lakozó kettősséget: arcuk egyik fele véresen izzik, míg másik fele sápadtan dereng a téli alkonyatban. „Vajon hány lélek lakik bennünk?”, kérdezi Liza. Az ártatlan kis Clara szintén kettős képet őriz a Janus-arcú Janról.

GyA: A szubjektív narrátor erőteljes női nézőpontot érvényesít. Veres Liza, a néma szolgáló különösen érzékeny tekintetén keresztül láthatjuk, például, ahogyan a férfiak uralta világban gazdája felesége reménytelen küzdelmet folytat férjéért, aki egyre inkább radikalizálódik vallási-politikai nézeteiben. De látjuk az anyát is, amint küzd kiskorú lányáért is, akit feleségül kényszerítenek a prófétához.

AA: Bár ez a narrátor magát csupán figyelőnek nevezi, fejlődéstörténete nagyszerűen kiemeli Rakovszky jellemábrázolásának páratlan lélektani érzékenységét. Liza akkor dönti el, hogy elmenekül a városból, amikor saját magán észleli a Gonosz vonzerejét a Rothmanról megszülető fantáziáiban. Ennek a belső konfliktusnak nyoma sem volt, amikor Leydeni János éjszakai látogatásait fogadta, ráadásul Rothman tisztességes házasságot ajánl cserébe a némaságból való csodaszerű gyógyulása megjárásáért. Jelenléte visszafogott ugyan, engem mégis lenyűgözött a mesélő.

GyA: Humor és önirónia is érvényesül Liza szólamában, többször is megjegyzi, hogy a többnejűséget törvényessé tevő próféta őt nem sorolta be feleséggyűjteményébe: „hogyan, egy cselédlányt, amikor a város legtekintélyesebb családjainak leányai között válogathatott”.

AA: Ellentétben a bibliai teremtéstörténettel, a münsteri új világ teremtéstörténetében a férfi, és nem a nő az inkább kísérhető fél. Iróniája egyébként diagnosztikai szerepet is betölt: míg a történet elején az ablaküvegre festett sarkalatos erények ragyogóan vetülnek a gyűlésteremnek használt szoba padlójára, később, amikor a vallási önkényuralom megmutatja az igazi arcát, „a sarkalatos erények színes szilánkjai ott hevertek a padlón”.

GyA: Liza ugyanakkor a színház iránt is fogékony. Az ő tekintete kapcsolja össze a farsang karneváli színjátékát „az új Jeruzsálem és az egész földkerekség királyává” felkent Leydeni János uralkodásának gondosan eltervezett, erőteljesen teátrális ceremóniáival.

AA: A komédiás Leydeni János számára az egész város válik színpaddá, amelyen valóra válthatja az elhanyagolt gyermek agyszüleményeit, hogy Powers gondolatát idézzem.

GyA: A regény azt sugallja, hogy a történelem folyton ismétli önmagát, mivel az ember képtelen megszívlelni a figyelmeztetéseket, és tanulni saját hibáiból. Ezt a szkeptikus hangot ellensúlyozza a fából faragott kised, amelyet az egyik templomban ledöntött Mária-szobor tartott egykor a karjában. A nők rejtegetik, egymásnak adják, míg végül kimenekítik a városból.

AA: Az egyik rejtegető, a gyermekfeleséggé tett Ännchen története jelzi a gyógyulás talán egyetlen lehetőségét: a megbocsátást mint életcélá tett folyamatot, a gyűlölködésre való hajlammal is felvállalt belső küzdelmet.

Fazakas Márta – Tamás Dénes

AZ ÖNMITOLÓGIA- ÉPÍTÉS REGÉNYE

KUN ÁRPÁD: *TAKARÍTÓ FÉRFI*. MAGVETŐ KIADÓ, BUDAPEST, 2023.

Tamás Dénes: Felütésként arra lennék kíváncsi, hogy ezt a regényt lehet-e szerinted az előző két regény ismerete nélkül olvasni, illetve mennyire vonatkoztatja az olvasó az olvasottakat Kun Árpád, Norvégiában élő magyar író valóságos életére?

Fazakas Márta: Az első kérdésre számomra egyértelműen igen a válasz. Miután elolvastam a *Takarító férfit*, elővettem újra a *Boldog Északot* is, és mintha egy teljesen más (és számomra erősebb, izgalmasabb) regényvilágba csöppentem volna bele, nyelvi megformáltságában, történeteivel stb. Természetesen nagyon sok szállal kötődik egymáshoz a kettő, és a *Takarító*